Dr. Sebestény Sándor

Honvédtisztek az 1848/49-es szabadságharcban: Lenkey János tábornok és Károly ezredes

„Nem csügged, s honvéd tisztét teljesíti,
Míg győz, vagy testhalmok közt sírt talál..."
(Kisfaludy Károly, 1821)

Előhang

Nemzetünk 1848 őszén már a honvédő önvédelmi háború útvesztőibe kényszerült. Valósággal megrázta a közvéleményt az új sokkoló hír, a selmecbányai születésű báró Puchner Antal Szaniszló (1779-1852) cs. és kir. lovassági tábornok, erdélyi főparancsnok nagyszebeni főhadiszállásról 1848. október 18-án felmondta az engedelmességet a magyar országgyűlésnek és ostromállapotot hirdetett ki Erdélyben. A politikusok jól tudták, a döntés az 1848. október 3-i uralkodói manifesztum egyenes katonapolitikai következménye, amely magyar közjogi szempontból érvénytelen, hiszen hiányzott a felelős magyar miniszter ellenjegyzése, ráadásul a költségvetés elfogadása előtt nem is lett volna az uralkodónak joga feloszlatni az országgyűlést, de itt már katonapolitikai szempontok diktáltak.

Erdély földjéről jött a fenyegetés, amely unióját Magyarországgal oly szeretettel köszöntötte minden patrióta, s nevükben Petőfi Sándor Két ország ölelkezése című, meghatóan szép költeményében így köszöntötte a Királyhágón túl élőket: *„Légy üdvözülve keblünkön, Erdély!/ Oh, nemzetemnek drága testvére,/ Simulj, simulj testvéred kebelére,/ Amelyben a szív most oly édesen ver..."*/

Puchner tábornok kiáltványa ezzel az óhajtással bizony gyökeresen ellentétes volt, a főhadparancsnoki döntés azonban túlságosan meglepőnek mégsem nevezhető. A magyarországi honosságú főtiszt az uralkodóház vakon elkötelezett kedvence volt. A királytól adományként már 1841-ben megkapta a három falut magában foglaló bikali uradalmat, s rendkívüli ambiciózusságát az is mutatta, hogy kisfiát Hannibál névre kereszteltette. Puchner állandóan berzenkedett az erdélyi Főhadparancsnokság alárendelésén a Batthyány-kormánynak, bizonyíthatóan összejátszott Latour osztrák hadügyminiszterrel. Pártfogója meggyilkolása 1848. október 6-án, amikor a magyarokkal rokonszenvező bécsi nemzetőrök feltartóztattak az erősítésnek szánt gránátos zászlóaljat, pedig valósággal felbőszítette. Ezután Puchner az alárendelt sorkatonasággal 1848 decemberének közepéig – Háromszék kivételével – egész Erdélyt kézre kerítette. Józef Zachariasz Bem tábornoknak 1848. december 8-i kinevezése az erdélyi magyar sereg élére hoz majd változást: a császáriak az 1849. január 17-i gálfalvi ütközetet a császáriak már elvesztik, de Ben Nagyszeben ellen indított január 21-i támadását már visszaverik, majd február 4-én, a vízaknai csatában csaknem döntő vereséget mértek a magyar csapatokra. Csak a dicsőséges 1849. február 9-i piski ütközet fordított döntően ismét javunkra, mely után Puchner megtépázott csapataival Havasalföldre hátrált ki.

Lenkey János és Lenkey Károly

Intervenciós betörés

A magyar Felvidék népe sem élhetett nyugalomban: 1848. december 6-án Franz Schlick osztrák lovassági tábornok (csak félszemmel látott) nyolcezer fős seregével (27 tábori löveggel) betört a duklai hágón át hazánkba, s öt nap lefogása alatt Kassáig nyomult előre. Az osztrák hadtest jelentős erőt képviselt: magába foglalta a Fiedler vezérőrnagy parancsnoksága alatt álló Vilmos fhc. ezred 3. zászlóalját, a gr. Nugent ezred 3. zászlóalját, a gr. Hartmann ezred 2. zászlóalját, a 36. gyalog üteg (6 fontos) és a császári chevauxlegersek (cheval-léger – könnyű fegyverzetű lovas katona) 2. osztályát. Kötelékébe tartozott Perger vezérőrnagy dandárjából br. Koudelka ezredének 3. zászlóalja, a gr. Mazzuchelli ezred 3. zászlóalja, a Parma hercegezred népfelkelő zászlóalja, a császár könnyűlovasok 1. osztálya és a 11. számú röppentyűüteg. A hadtest tartalék dandárját Deym vezérőrnagy vezette, ez a Vilmos főherceg ezred 1. zászlóaljából valamint a Sunstenau vér-

tesek 1. osztályából állt, kiegészítve egy 12 fontos üteggel.

A térség védelmét magyar részről Pulszky Sándor ezredes szervezte; három honvédzászlóalj, néhány ezer mozgó nemzetőr és 15 löveg állt kezdetben rendelkezésére. Az ezredes úgy tervezte, hogy az ún. Kassai-hegynél próbálja feltartóztatni az előretörő osztrákokat, ezért sáncok építését is elrendelte a város előtt. A sáncépítő munkások kiállítása, a csapatok élelmezése kezdetben igen nehéz feladatnak bizonyult, hiányzott az erős kéz az elöljáróságoknál, ezért Pulszky december 5-én még a fővezéri posztjáról való lemondással is fenyegetőzött.

Schlick tábornok 1848. december 11-én kikényszerítette a magyarokkal az ütközetet Budamér és Kassa között. (A kis település Kassától északkeletre alig tíz km-re, a Tarca folyó jobbpartján fekszik.) A tábornok Eperjesen tartózkodva kémjelentésekből megtudta, hogy Pulszky erősítést vár Miskolcról. Ezért erőltetett menetben csapataival kimozdult Eperjesről és még a magyar katonák megérkezése előtt megtámadta csapatainkat. Az ütközet magyar részről szerencsétlen kimenetelű volt, csak a 20. honvédzászlóaljnak és a lengyel légiósoknak – az alakulatot Wladislaw Tchórznicki őrnagy vezette – volt köszönhető, hogy a magyar csapatok aránylag nagyobb veszteségek nélkül tudtak visszavonulni. Schlick csapataival Kassát megszállta, a szembenálló magyar csapatokat egészen Miskolcig visszavetette. E katonai akció már közvetlenül beilleszkedett Alfred Windisch-Grätz december 13-án indított általános támadásának stratégiájába.

Haderőszervezés

Az osztrák intervenció hírére a magyar kormány Pest-Buda sáncainak és védvonalainak megerősítésére 1848 decemberében megtette az első intézkedéseket. Felkérte az országgyűlési képviselőket is, hogy megyéiktől kérjenek az erődítésekhez személyi és technikai segítséget. Szép példája a tettrekészségnek, hogy Eger országgyűlési képviselője, Csiky Sándor levélben fordult szülővárosa földműveseihez, hogy vállalkozzanak a fővárosban sáncmunkára. Kubik Endre egri városi mérnök a munkák szakmai irányítását is elvállalta. A jelentkezők számára – 1848. december 13-án már el is indultak Pestre – a kitermelt föld köbmétere után 5 rénus forint fizetést helyeztek kilátásba.

A felvidéki osztrák betörés hírére a hadügyi kormányzat a Heves megyébe kinevezett Almásy Pál kormánybiztos mellé állította december közepén a képzéssel foglalkozó **Lenkey Károly** nemzetőr őrnagyot. Közvetlen feladatként azt kapta, hogy szervezzen önkéntesekből és nemzetőrökből lovas harcoló alakulatot, gyülekezési központként Füzesabonyt jelölték ki. A toborzás sürgető volt, mert pl. a kassaiak december elején még csupán 32 lovas nemzetőrrel rendelkeztek. Kossuth Lajos külön kérte a hevesi kormánybiztosokat, nevezetesen Almásy Pált és Recski Andrást, hogy „az organisatioban fő tekintettel legyenek Önök a lovasságra, gyalogság... egy-két zászlóalj is elég, de lovasság mentül több, annál jobb..." Pulszky ezredes külön levélben pontosította a kérést: „Csupán lőfegyverekkel ellátott s azokkal bánni tudó egyéneket" küldjenek, melléjük „szakértő tiszteket" állítsanak. (Idézi a levelet az 1848. december 15-i megyebizottmányi ülés jegyzőkönyve.)

Schlick osztrák csapatainak kimozdulása Kassáról Miskolc felé mindenképpen várható volt, ezért a toborzások felgyorsítása indokolt volt. A kormánybiztosok és Lenkey Károly szervezőmunkája igen sikeres volt, tíz nap leforgása alatt hatszázadnyi katona állt készenlétben, Füzesabonyban. A századokat három osztályba sorozták és „minden osztály megkapta a maga zászlaját" – emlékezett vissza Lenkey Károly „A Honvéd" című hetilapban 1869-ben (15-25. szám) közölt visszaemlékezésében, mely Egervári (Potemkin) Ödön szerkesztésében jelent meg..

A hevesi megye bizottmány eredetileg első lépcsőben 1848. december 17-re tervezte 3 ezer nemzetőr útba indítását Füzesabonyból és Mezőtárkányból, a december 11-i felvidéki budaméri ütközet hírére azonban előrehozták december 15-re a gyülekezést és másnapra az indulást. Lévai Sándor egri nagyprépost, aki az V. Ferdinánd által június 25-én kinevezett volt csanádi püspök, Lonovics József érsek távollétében a főkáptalan helyetteseként az egyházmegyét kormányozta, szintén segíteni próbált. 1848. december 16-án kibocsájtott egy egyházmegyei körlevelében – őrizze meg e tettét a nemzet hálás emlékezete – a magyar kormány politikájának támogatására és fegyveres ellenállásra buzdította a híveket: „Ha a végpusztulástól menekülni akarunk, védenünk kell teljes erőnkből magunkat..." S egyúttal megnyugtatásukra közölte, „mivel az egyházi szolgálatra a hadban is szükség van, megengedem, hogy a t. lelkész urak híveiket a hadba is elkísérjék". (Lévay kanonok az egri érseki főszékesegyház két hitszónokával, Tatár Imrével és Klampaczky Lajossal együtt a szabadságharc leverése után a pesti Újépületbe került vizsgálati fogságba: Tatár öthónapi börtönbüntetést kapott, lelkésztársa pedig Kufsteinben kötött ki prédikációikért.) Lévay Sándor kanonok urat nem ítélték el, de oly nyomás nehezedett rá, hogy 185o. október 3-án a Főkáptalan ülésén maga kérte, hogy „pénzviszonyai, részint más, lelki nyugalmára érzékenyen hatott körülmények miatt bizonytalan ideig lehető elvonultságban élni s e végből Bogácsra költözni szándékozék."

Az egri teológusok közül hárman (Ember Tivadar, Urányi Gyula, Szupkay Viktor) már december elején beléptek a honvédségbe, viszont a ciszterci ta szerzetesek közül Minikus Vince, a gimnázium költészeti tanára az egri vadászcsapatot választotta. (Emiatt 1849. október 25-én 3 évi szigorított szerzetesi életmódra ítélte rendje fegyelmi testülete.)

Mészáros Lázár tábornok, aki hadügyminiszterként tagja volt az Országos Honvédelmi Bizottmány-

nak 1848. december 13-án átvette a hadrendben Felső-magyarországi – más néven – északi mozgó hadsereg irányítását, de nem bizonyult sikeres vezénylő főtisztnek. Szemere Bertalan országos kormánybiztos Heves vármegyéhez intézett december 17-i rendeletében Mészáros új beosztását is közölvén, arra kérte a Heves megyei önkormányzatot, hogy „... a fővezérséget átvett Hadügyminiszter Mészáros Lázár további rendeletéig gyalog fegyveres erejét egy hely összpontosítsa – a lovasság pedig azonnal... alsó Zsolcára indíttassék." A miskolci táborba Mezőtúrról indultak el a gyalogos hevesi nemzetőrök, számuk a december 25-i jelentés szerint 238 fő. A hevesi lovasság az intencióknak megfelelően népesebb volt, közel 1200 főt tett ki. Az egri és gyöngyösi vadászszázad december 21-én érkezett meg Miskolcra, összesen 246-an voltak. A lovas nemzetőrök viszonylag csak utánuk, csak december 28-án érkeztek meg a táborhelyre. Mészárosnak december végére komoly haderő állt rendelkezésére, a hivatalos adatok szerint ennek összlétszáma 10 511 főt tett ki (gyalogság 8 035, lovasság 2039, tüzérség 447), 25 löveg 3 dandárba szervezve.

Váratlan előléptetés

Almásy Pál kormánybiztoshoz egri szállására 1848. december 21-én éjféltájban kopogott be a futárkatona, aki az OHB elnökének levelét továbbította. Ebben a napi teendők felsorolása mellett szerepelt Kossuth azon kérése is, hogy Lenkey Károly nemzetőr őrnagy azonnal jelentkezzen nála kihallgatásra Pesten.

Lenkey Károly másnap útnak indult Füzesabonyból a kormányzóhoz, a rákövetkező napon, úgy éjjel 23 óra körül ért fel a fővárosba. A bizottmány éppen ülésezett Kossuth elnöklete alatt, amikor a Törökországot is megjárt elnöki titkár, Szőllősy Ferenc (1796-1854) bejelentette az elnöknek Lenkey őrnagy érkezését. Ő nyomban átadta az elnökséget Nyáry Pálnak, és külön szobába vonult az őrnaggyal. Közölte vele, hogy azért hívatta, mivel Eszék vára katonailag veszélyeztetve van, a stratégiai objektum parancsnoka Éder Frigyes tábornok magatartása miatt már nem élvezi az OHB bizalmát, ezért kérte, hogy vegye át a várőrség irányítását, egyúttal megkapja honvéd alezredesi kinevezését. Másnap fogja Nádosy Sándor ezredes, a hadügyminisztérium II. katonai osztályának igazgatója – egy honvéd altiszt és közvitéz kíséretében – kézbesíteni ideiglenes pesti szállására a felhatalmazást és a kinevezési okiratot, valamint a vár védelmi költségeire kiutalt harmincezer forintot. „Siessen rendelkezési helyére. Isten Önnel!" – búcsúzott Kossuth. Lenkey ezt igazi megbecsülésnek tekintette, figyelme arra is kiterjedt, hogy engedélyt kérjen, honvédtiszti egyenruha elkészíttetésére. Kossuth megértette, nyomban szabót hívatott, aki levette a méretet. Az alezredes ígéretet kapott arra is, hogy az új egyenruha mellett utána küldik Egerből csatalovait is Eszékre.

1848. december 23-án reggel hat órakor megérkezett a kétfogatú postakocsi a két honvéddel, Nádosy Sándor ezredes azonban nem volt velük. Egészen fél tízig várt Lenkey Károly, amikor elvesztve türelmét és bérkocsit hívatott. Buda várába hajtatott az ezredes szolgálati helyére. Nádosy hűvösen fogadta, átnyújtotta az alezredesi tiszti kinevezési okmányát, az Eszékre történő várparancsnoki felhatalmazásról és a hadipénztárról azonban nem szólt. Lenkey Károly erre rákérdezett, mire röviden közölte:„Hja! már oda Földváry Lajos korán reggel elindult". Lenkey Károly leírja emlékiratában, hogy „bámultában önkéntelen beletekintett kinevezési okmányába. A hadügyminiszter Mészáros volt aláírva és a ***honvéd alezredesi kinevezés, nemzetőrségi alezredességre*** volt átváltoztatva." Lenkey ezt képtelen volt fegyelmezetten elviselni, hasonlóan a délvidéki harcok során történt több összeszólalkozásához tiszttársaival, most is indulatba jött, „méltatlan kijátszást" emlegetett és a kinevezési okmányt „visszadobta" az ezredesnek. Távozásakor – maga számolt be róla – kijelentette: „Nékem ilyen kinevezés nem kell; és ha az urak még máskor is valakit bolonddá akarnak tenni, ne Lenkeyt, hanem mást válasszanak. Azzal becsapta az ajtót és eltávozott". A várakozó postakocsiba vágta magát és elindult haza Egerbe.

Különös fintora a sorsnak, hogy a különösen szenvtelen arccal reagáló Nádosy Sándor ezredes 1849-ben januárjában, amikor szemleútra a Délvidékre küldték, gr. Esterházy Sándorral a bácskai hadtest parancsnokával együtt azon fondorkodott, hogy az egész hadosztály behódoljon Windisch-Grätz tábornagynak. Csak a váratlanul határozottan közbe lépő gróf Vécsey Károly tábornok, Lenkey János ezredes és Baudisz József százados, s még néhány bátor tiszt támogatásával tudta megakadályozni, hogy erre sor kerüljön: 1849. január 16-én a verbászi táborból a két főtiszt aztán eltűnt.

Lemondás a rendfokozatról

Lenkey Károly közvetlenül Karácsony előtt érkezett haza. Elhamarkodottan írásba foglalta még nemzetőr őrnagyi kinevezéséről történő lemondását is, és elküldte a hadügyminisztériumba. Az egriek pedig számítottak rá, ugyan pesti távolléte miatt nem volt ott Egerben december 23-án a székesegyházban, ahol a magyar fegyverek győzelméért szentmisét mondott Lévay Sándor nagyprépost úr, az egyházmegye helynöke –, de hazaérkezése után 1848 szép Karácsonyán azonban már részt vett családjával az ünnepi szentmisén. Lenkey nem sokáig maradt tétlen, másnap ugyanis megérkezett Mészáros Lázár hadtestparancsnok levele, aki úgy látszik az elhamarkodott lemondást nem vette komolyan, mert utasította, mivel a hevesi lovas nemzetőr csapat megérkezett a táborba, az őrnagy is azonnal jelentkezzen. Lenkey Károly engedelmeskedett és december 27-én elindult el Miskolcra. Megérkezése után ott tudta meg, hogy közben a hevesi nemzetőrök élére tiszttársát Almásy Bódogot állította a parancsnok. Nyilvánvaló volt, hogy Mészáros Láz-

ár azért zokon vette rangjáról elhamarkodott történt leköszönését, ezért napokig nem is fogadta kihallgatáson. Csak a december 29-i szikszói ütközet után, néhány nappal szakított időt a meghallgatásra. Ez megint balul sült el, Mészáros ugyanis közölte vele: „On Bobory Kálmán Lehel huszár őrnagy dandárjánál át fogja venni a lovas nemzetőröket." Ez Lenkey önérzetét megint sértette, túlságosan hozzászokva a császári haderő drilljéhez, a beosztásoknál szigorúan érvényesített „szokásjoghoz", most is hirtelenkedve válaszolt: „Bocsánat, Miniszter Úr! Én minőségben idősebb vagyok, mint Bobory, s abba bele nem egyezhetem, hogy ő legyen a parancsnokom; különben is ismerem egyéniségét közelebbről". A kihallgatás az udvaron történt, így többen hallották Mészáros vezérőrnagy kemény válaszát: „Ne okoskodjék! Ha nem tetszik, arra van az út! Menjen ahonnan jött! Ilyen egyénekre itten úgy sincsen szükség". (Az 1809-ben született Bobory Kálmán (testvére György is tisztként szolgált) később a 14. huszárezredben alezredes lett, és emlékezetes helytállása a tápióbicskei csatában.)

A kassai ütközet

Mészáros Lázár azzal a céllal vette át az „északi mozgó sereg", azaz az északi hadtest irányítását, hogy december 30-án a magyar csapatok megindulnak Kassa felmentésére. A tisztek emlékeztek arra, hogy parancsnokuk kellő önbizalommal rendelkezik, hisz decemberi kinevezésekor az alsóházban magabiztosan jelentette ki: „Ismerem az ellenséges vezért, volt szerencsém alatta szolgálni, de mégis remélem, hogy Isten segedelmével, végezni fogok vele, noha derék katona és Schlückelni (elnyelni – S.S.) fogom azt a Schlicket".

A Mészáros számára kidolgozott haditervben jelentős szerepet szántak a törzstisztek a nemzeti patriotizmusokról oly ismert Ung és Bereg vármegyei nemzetőröknek, ők kapták feladatul, hogy 1849. január 1-én foglalják el Eperjest, s onnan kiindulva támogassák meg a Kassát délről támadó főerőket. Schlick közben már előrenyomult Pest felé, erre ugyanis parancsot kapott, a már Miskolc térségében járt, amikor Szikszónál beleütközött bele a magyar csapatokba. December 29-én, rövid „csatapaté" után kitért, nem üldözte a magyar csapatokat, hanem visszatért Kassára. Ennek az volt az oka, hogy futár útján értesültették Eperjes fenyegetettségéről. Sajnos itt nem kísérte szerencse a magyar fegyvereket, Eperjesnél a magyar nemzetőröket visszaverték, ezáltal Mészáros kétirányú támadási terve kivihetetlen volt. Így 1849. január 4-én a magyar honvédek délről indultak el a Kassa elleni rohamra: a balszárnyon Perczel Sándor őrnagy, középen Pulszky Sándor ezredes, a jobb szárnyon Dessewffy Arisztid alezredes dandárának katonái támadtak. Lenkey Károly Egerben kiképzett nemzetőrei zömében az elővéd dandárban voltak hadrendbe állítva. Dessewffy alezredes parancsnoksága alatt 230 egri önkéntes vadász, 160 lovas nemzetőr és a hevesi 26. honvédzászlóalj állt, emellett Henrik Rembowsky őrnagy hétszáz fős lengyel légióját is 120 lovas hevesi nemzetőr támogatta.

A támadást Perczel dandárja kezdte Kassa délnyugati oldalán, eközben Pulszky egységének katonái átkeltek a jeges Miszlóka patakon és éppen az „Akasztóhegy" megrohamozására indultak, amikor a magyarok bal szárnyán elhelyezkedő gyalogság erős ellenlökést kapott. A kevéssé fegyelmezett és gyakorlatlan csapatok katonái, amihez hozzájárult Mészáros Lázár rossz parancsnoki tényekedése is, pánikszerűen meghátráltak. A jobb szárny megfutamodásában a Heves megyei lovas nemzetőrök jártak az élen, magukkal rántva a balszárnyat is. A magyar csapatok legalább kétszáz halottat, ötszáz foglyot és tíz löveget veszítettek.

Kormánybiztosi rendeletek

1849. január 5-én a császári csapatok megszállták a fővárost, majd Hatvan vonalában előrenyomultak. Halasy Gáspár Heves megye másodalispánja 1849. január 25-én jelentette Kossuthnak, hogy Schultzig tábornok katonái már Hatvanba érkeztek. Az osztrák hadtestparancsnokság mellé rendelt Mátyus császári biztos rendeleteket küldött a megyebizottmányhoz, melyben behódolásra szólította fel. 1849. január 23-án e tárgyban ezért összeült a megyei önkormányzati testület, s „meggyőződvén az osztrák császári hadsereg győzelmes előrenyomulásáról, a fegyveres túlnyomó erőnek ellent nem állhatván, a szigorú kéntelenségnek hódolva", tudomásul vette a rendeleteket, és a politikai foglyokat is szabadon bocsájtotta. Kossuth értesülve a behódolásról, felháborodott hangú dorgáló levelet intézett a hevesiekhez és közölte, nyomban kormánybiztost fog kinevezni a rendcsinálásra. Azonnal hívatta Eger országgyűlési képviselőjét, **Csiky Sándort**, s így szólt hozzá: ***„Önnek ismert hazafiúi erélyét hívom fel" és*** megbízom a kormánybiztosi teendők ellátásával. Oly hírt kaptam, hogy „... a múlt időkből dicső emlékeket felmutató Eger városa, a környékbeli népnek indolentiája (közömbössége – S.S.) miatt kénytelen a legkisebb ellenállás nélkül falai közé fogadni az önkény zsoldosait". Kérte, hogy kelljen mielőbb útra.

Halasy másnap újabb levélben tájékoztatta Kossuthot, hogy Kápolna községben két tiszt vezénylete alatt megjelent 60 osztrák vasas katona és az elöljáróságtól ötezer emberre szállást, 100 akó bort és 60 öl tűzifát rendelt, amelyet megkaptak. Ebből nyilvánvalóvá vált, hogy a kis létszámú ellenséges erőknek sem tudnak ellenállni szervezetlenül a községek. Ezért Kossuth Halasy jelentéséről másolatot készítetett Csiky Sándornak és utasította, „intézkedjék úgy, hogy a még netalán magokat előadandó hasonló esetekben a nép önerejével semmisítse meg az ellenségnek illy apróbb, de ha lehet, nagyobb csapatait is. Ha minden helység illy érzelemtől lelkesítve egyenként csak 60-100 emberét elpusztítja is az ellenségnek, nincs azon földi hatalom, melly leigázhassa a csupán védelmére fölkelt nemzetet" –

írta levelében. Csiky Sándor kormánybiztos ekkor már útban volt Egerbe: január 23-án Gyöngyösön tűnt fel, január 24-25-én Tiszafüreden intézkedett a Tisza-átkelőhely megerősítéséről, s azt követően utazott szülővárosába. Jelentős szerepe volt abban, hogy Heves vármegye 1849. január 29-én megtartott újabb megyegyűlése a korábbitól gyökeresen eltérően foglalt állást. Határozatilag kimondták Halasy Gáspár másodalispán előterjesztésére, hogy minden tisztviselőnek polgári és hivatali kötelessége „az ellenséges csapatoktól érkezendő rendeleteket nem teljesíteni". Egyben felszólították a lakosokat, hogy „az ellenségnek aprós, s erejüket felül nem múló csapatjait megverni, elfogni... megsemmisíteni igyekezzenek". Döntöttek újabb nemzetőrcsapatok felállításáról Hatvanban, Szolnokon és Tiszafüreden. A megye egyúttal magyarázkodó levelet intézett a Honvédelmi Bizottmányhoz Debrecenbe, s az ellenséggel szemben tanúsított eddigi engedékenységét „szigorú kénytelenítésnek" nevezte. Egyúttal a kiadásokra 12 ezer Ft segélyt kért, mivel korábban „az ellenség közeledtekor a felszerelési pénztárban lévő 25 ezer pFt összeget a megye a Honvédelmi Bizottmányhoz elküldötte". A segély kiutalása hamarosan megtörtént, egy katonai kórházat állítottak fel belőle.

Csiky kormánybiztos gyakorlatiasan intézkedett, január 29-én a szabadcsapatok felállítására kért 25-30 toborzót a megyétől. Közbenjárására a január 30-i egri népgyűlésen kihirdették a pontosan kidolgozott mozgósítási rendeletet. E szerint Egerben harangszóra, valamint a várban elhelyezett 3 tarack lövéseire azonnal köteles volt a lakosság a négy kijelölt gyülekezési csomóponton megjelenni. A négy csapatot az Érseki Lyceum előtti téren kellett egyesíteni. Az összevont népfelkelő egység parancsnokának Kiss János ny. századost kérték fel. A népgyűlés kimondta, az ellenség tevékenységének gátolására és zavarására minden eszközt igénybe kel venni: ásó, kapa, vasvilla, ferdített kasza, csákány, fokos, cséplő és minden egyéb aratóeszköz fegyverként szolgáljon. A városba érkező minden utas ellenőrzésére és a szállítmányok átvizsgálására hat emberből álló őrcsapatot állítottak fel az Egerbe vezető utak csomópontjainál. Eger a magyar katonák segélyezésében is kivette részét. Szemere Bertalan kormánybiztos 1849. január 25-én jelentette Szentiványi Károly Gömör megyei főispánnak, később erdélyi kormánybiztosnak, hogy Egerből útba indított a honvédség számára „1000 köböl életet" és 6-700 pár csizmát.

Az 1849. február 5-i branyiszkói ütközet után Schlick tábornok hadteste elhagyta Kassát és a közeledő Görgey Artúr serege elől kitért délnyugati irányban. Így kikerülte Görgey és Klapka csapatainak szorítását, s arra törekedett, hogy mielőbb egyesüljön Windisch-Grätz Pestről már kimozdult csapataival, mely Gyöngyös felé tartott. S az időközben császári kézbe került szolnoki hídfő védelmére Jellasics hadtestét hagyta hátra. Dembiński főparancsnok haditerve az volt, hogy az Egerből Gyöngyösön át Pestre vezető országút mentén mérjenek a magyar csapatok megsemmisítő erejű csapást az ellenség főerőire. De mivel a Tisza jobb partján felvonuló magyar csapatok létszáma alig haladta meg a 35 ezer főt, vagyis nem volt jelentősebb, mint a két egyesülni készülő osztrák erő, a lengyel főtiszt úgy rendelkezett: ahhoz, hogy a főcsapás irányában erőfölényt biztosítson, a főtámadás megkezdése előtt Vécsey és Damjanich Szolnokkal szemben helyezkedő 12 ezer főnyi egysége intézzen tüntető támadást Szolnokon át Pest felé. Ezzel hitessék el, hogy Szolnoknál a magyar sereg főerői harcolnak, s ezzel vonják magukra a Gyöngyös felé törő osztrákok egy részét. A katonai lépések a polgári közigazgatást is érintették: 1849. február 10-én jelentette Repeczky Ferenc Heves megyei kormánybiztos Kossuthnak, hogy 8-án megérkezett Egerbe és intézkedett a megye székhelyének áthelyezéséről Tiszafüredre. Jelezte azt is, hogy Lenkey Károly nemzetőr alezredesre fontos szervezési fontos feladatokat kíván rábízni. Kossuth hűvös tartózkodással válaszolt: „Lenkeyre nézve, ki a Schlick elleni első expeditio után még nemzetőrségi tisztségéről is lemondott, mindaddig semmi megbízást nem adhatok, míg lemondásának mibenlétét, indokait nem ösmerem. Oly egyénekbe, kik egy veszteség után lelépnek, a győzelemkor pedig ismét visszatérni akarnak, jogos bizalom nemigen lehet. Azért kérek e részben felvilágosítást."

„Titokszerű fogság"

Repeczky Ferenc kormánybiztos Tiszafüreden Lipcsei Imrénél, megyebizottmányi barátjánál szállt meg, s ott kapott szállást Lenkey Károly is. Repeczky, Kossuth utasításának megfelelően Lenkey Károly minden lépését ellenőrizte. Lenkey emlékiratában megemlíti, hogy „titokszerű fogságáról" Lipcseitől értesült. Kossuth bizalmatlansága az alezredes iránt, öccsének Lenkey Jánosnak március 15-én történt tábornoki kinevezését követően is tartott még. Lenkey tábornok ugyanis kérte Kossuthot, hogy helyette bátyját – ezredesi rendfokozattal – nevezzék ki helyére a Hunyadi-huszárokhoz. Az 1849. március 29-én keltezett hadügyminisztériumi fogalmazvány, mely Kossuth kiegészítését is tartalmazza, az előléptetések terén alkalmazandó irányelvekről szólva konkrétan kitér Lenkey Károly ügyére. „Miolta a hadseregnál vagyok – szúrta be Kossuth véleményét –, alkalmam van tapasztalni, hogy a tisztikar jó szellemét s azzal együtt az egésznek katonai fegyelmét, semmi annyira s olly hamar meg nem rontja, mint a beszúrásokból [Einschub] keletkező ingerültség. – Nagyon kedvetlen dolognak tartom azt, hogy a tiszti kinevezésekre alulról adassék impulsus; de éppen azért múlhatatlanul szükséges, hogy hol csak lehet, a zászlóaljaknál s illetőleg ezredeknél megürülendő tiszti helyek mindig ugyanazon zászlóalj vagy ezred illető rangfokozatú tisztjei közül töltessenek be, s egyáltalában az előléptetésekre nézve olly szigorú igazságot kövessünk eljárásunkban, miszerint

alkalom ne adassék az elégületlenségre, mert a szoros igazság legbiztosabb óvószer az alárendeltek hívatlan avatkozása ellen.

Lenkey [János], midőn tábornoknak kineveztetett, azt kérte, hogy helyébe a Hunyadi-huszárokhoz, testvére neveztetnék ki ezredesül s ezredparancsnokul. Tájékoztam magamat azon ezred tisztikarának szellemi viszonyaiban, s úgy találtam, hogy Lenkey ebbeli kívánsága nem teljesíthető anélkül, hogy abból a tisztek között, a rendet és fegyelmet meginogtató, s az egész ezred jó hangulatát megzavaró békétlenség ne következzék".

Ezredesi előléptetés

Hamarosan azonban a hadi helyzet miatt változás történik és Kossuth Lenkey Károlyt magához rendelte Debrecenbe. A kihallgatásra azonban csak április 2-án került sor. Kossuth titkár Szőllőssy igen kora reggel jött érte, még szürkület volt, ezért a kormányzó gyertyavilágnál fogadta. Első szavai rávilágították arra, hogy mi történt s miért oldódott fel hirtelen a bizalmatlanság iránta. A kormányzó így szólt: „Ezredes úr! Túl szerénységének köszönheti a haza, hogy Eszék vára elesett". Lenkey megkönnyebbült, ekkor értette meg, hogy a Mészáros Lázár által előző napon közölt jó hír, ezredesi kinevezéséről összefügg azzal, hogy a kormányzó e gesztussal közvetetten azt is elismerte, hogy a helyette meglepetésszerűen Eszékre kinevezett várparancsnok, Földváry Lajos ezredes kudarcot vallott. Megérkezett a szolgálati jelentés: az osztrák csapatok, amelyek Laval Nugent von Westmeath (Ballynacor, Írország, 1777. – Károlyváros, 1862.) gróf, császári és királyi tábornagy, a 30. gyalogezred tulajdonosa parancsnoksága alatt 1849. január 30-án megszállták Pécset, majd ostromgyűrűbe zárták Eszék várát, most bevonultak oda. Földváry ezredes, a mintegy háromezer főnyi magyar várőrség parancsnoka február 13-án – büntetlenség fejében – átadta a várat.

„Fortes fortuna adiuvat" (Bátraké a szerencse) – írta a római költő Marcus Terentius Varro. Lenkey Károly sorsában most tényleg szerencsésen fordult a „kocka". Kiderült, hogy minden korábbi meglepő cselekedete ellenére eddigi harctéri szolgálata és hadseregszervező munkája alapján élvezi kormány hangadóinak bizalmát. Mészáros Lázár hadügyminiszter Kossuth Lajoshoz intézett április 5-i levelében maga ismerte el, hogy „a kormány Lenkeyt minél előbb alkalmazni ajánlotta" számára. Erre most lehetőség nyílott, ugyanis Mezey Károly alezredes a 10. huszárezred (Vilmos huszárok) parancsnoka 1849 februárjának 28-án Mezőkövesdnél szerzett súlyos sebesülése miatt beosztását nem tudja ellátni, legalább két hónapig szolgálatképtelen, ezért helyettesítésére sürgősen vezénylő tisztet kell állítani. Így Lenkey személye került a figyelem központjába, ezért közölte Mészáros, „jónak láttam Lenkeyt, mint kiművelt régi katonát és jó hazafit a Honvédelmi Bizottmány helyben hagyása mellett ezredessé előléptetni." Az ezredesi előléptetés 1848. április 2-án kelt. Mészáros eredetileg a 13. huszárezrednél számolt vele, de most Mezey helyére állította. Ellentmondásos Kossuth reagálása: április 3-i levelében még azt közölte Mészárossal, hogy „Lenkey testvérét eszem ágában sem volt a 13. huszárezredhez besorozni, s mint nem is soroltam be, hanem a 10. huszárezredhez, mely előterjesztésem a Honvédelmi Bizottmány által elfogadtatott..." Ennek ellenére Mészáros megtudta, a „Kormányelnök és Görgey tábornok szavát adta..., hogy oda semmiféle idegen be nem fog soroztatni". Erről azonban „tudósítani nem méltóztattak", írta április 5-i magyarázkodó válaszlevelében.

Állománygyűlés

Lenkey Károly ezredes kinevezése után Debrecenből elindult új állomáshelyére Vácra, hogy átvegye a Kmety György ezredes hadosztályába (3 osztályból állt) besorolt 10. huszárezred parancsnoki beosztását. Vác ekkor már szilárdan magyar kézben volt: az április 7-én tartott haditanácsban került elfogadásra Görgei Artúr azon javasolta, hogy mielőbb kerüljön sor az osztrák seregek által szorongatott komáromi vár felmentésére. Ehhez Aulich tábornok az ellenség nyugtalanítása s félrevezetése céljából maradjon Pest környékén, az első, harmadik és hetedik hadtestek, Klapka, Damjanich és Gáspár (utóbb Pöltenberg) vezérlete alatt Vác felé vonultak, és a várost április 8-án megostromolták és elfoglalták. Ekkor sebesült meg halálosan a császáriak részéről Götz tábornok a csatamezőn.

Lenkey Károly ezredes április 15-én érkezett meg huszárjaihoz Vácra, s vette át másnap Károlyi századostól a parancsnokságot. Túlságosan nem lepődött meg, hogy a régi császári tiszt azt bizonygatta neki, hogy „a legénység nem tud a magyar vezénylethez szokni", ezért ő németül adja ki a vezényszót. Lenkey erre elmosolyodott, nem szólt semmit, de amikor először ellovagolt bemutatkozásul kihúzott karddal katonái előtt, s rövid beszédet intézett a katonákhoz, utána kiadott néhány az alaki kiképzésen alkalmazott vezényszót magyarul. Emlékiratában leírja, örömmel látta, hogy a gyakorlat „teljes megelégedésére hajtatott végre a már jól begyakorlott huszárok által, akiknek arcáról a magyar vezényszóra a honvédlelkesedést olvasta le". Mielőtt az ezrednek „Oszolj!"-t vezényelt volna, kihirdette a katonáknak, hogy ezennel, minden főtiszt és altiszt magyarul köteles vezényelni. Erre a legénység „a leghangosabb éljen rivalgással fejezte ki örömét" – emlékezett vissza időskorában a váci epizódra.

Tábornoki eligazítás

Lenkey Károly ezredes a szolgálati szabályzatnak megfelelően két nap múlva lóháton Lévára utazott eligazításra, s egyúttal bemutatkozó tisztelgő látogatásra és Görgei Artúr tábornokhoz, a fel-dunai mozgó hadsereg parancsnokához. A fővezért a főhadiszállásán április 18-án, du. 15 órakor kereste fel.

Görgei az asztalfőn ült tisztjei társaságában, jobbján Nagysándor József, balján Damjanich János, ő mellette Leininger-Westerburg Károly tábornok ült. Éppen az ebédet fejezték be. Lenkey Károly ezredest bemutatták Görgeinek, aki beszélgetést kezdeményezett nyomban. Megértést kért, hogy noha Lenkey kinevezése tíz nappal korábbi, mint Kmetty ezredesé, tehát ő a rangidős, a hadosztályparancsnokságot mégsem rábízta. Kmetty több ütközetben bizonyította összeforrottságát katonáival, ezért döntött mellette. Kérte, hogy Lenkey a lovassági parancsnoki beosztást fogadja el. Lenkey katonásan válaszolt: „Tábornok úr, nem csalatkozott hazafiúságomban; én sem magas állásért, sem díjért vagy nyervágyból [nyereségvágyból] hazámat nem szolgálom, hanem honfiúi kötelességként veszem..." E szavakra – Görgei kivételével – a tisztek felugrottak, s Lenkey egészségére ürítették poharukat, majd meginvitálták körükbe. Különösen Nagysándor József tábornok volt előzékeny, ők azonos ezrednél szolgáltak tizenöt éven át az 1820-30-as években. Másnap, azaz április 19-én Lenkey ismét megjelent Görgei hadiszállásán, hogy elbúcsúzzon. Meglepve látta, hogy a vezérkar valamennyi tisztje együttes tanácskozást tart a fővezér jelenlétében. Görgei az asztalnál Lenkeyt jobbjára ültette. Az estebéd a vége felé járt, amikor bejelentette az ügyeletes tiszt, futár érkezett Debrecenből, majd átnyújtotta a csomagküldeményt Görgei szárnysegédének Molnár Ferdinándnak. Ő kinyitotta a csomagot, amelyben a **Marczius 15.** című lap friss száma volt, s ezt átnyújtotta főnökének. Görgei azonnal elkezdte átolvasni. Minden szem rá tekintett, egy pontnál „elmosolyodott" – emlékezett vissza Lenkey –, ezzel különösen felhívta **Bayer József** ezredes figyelmét. Bayer ezredes, aki – „szokás szerint felvilágosodott állapotván lévén" – írta Lenkey öregkorában ironikusan, célozva arra, hogy a tábornok igen szerette a „lélekemelő" italt – hirtelen ekkor „a csendet megzavará, s ekként szólt: **„Was schreiben diese Kerin [Kerle] in Debrecin?"** (Mit irkálnak ezek a fickók Debrecenben?). Görgei odanyújtotta az újságot Molnár szárnysegédnek, s ráparancsolt: „Olvassa és magyarázza meg szomszédjának a lap tartalmát". Bayer borgőzös szavai, „a debreceni kormány irányában tanúsított illetlen kifejezése" megdöbbentették Lenkey ezredest, azt írja emlékiratában, hogy „vér szökött az arcába, azonban nehogy magát elárulja, hirtelen felvevé poharát, s kiűríté". Molnár Ferdinánd szárnysegéd átfutotta a lapot, majd németre fordítva hangosan felolvasta a lap cikkét, mely az április 14-i Függetlenségi Nyilatkozat országgyűlési elfogadásáról tudósított, s lefordította sebtében a nyilatkozat szövegét is. Bayer meghallgatta, majd kurtán így felelt: **„Und diese Kerle fragen uns gar nicht. Wartet! wir werden euch in Debrecin bald ausseinander treiben".** (Ezek a fickók egyáltalán nem kérdeznek minket. Várjatok! hamarosan benneteket mi szétkergetünk.) Lenkeyt rendkívül meglepte Bayer ezredes politikai pökhendisége,"ereiben meghűlt a vér" – írta – a többiek is morgolódtak s „csendes zúgásban társalogtak" tovább. Hamarosan Görgei Artúr felállt az asztaltól, erre szétoszlott a társaság.

Lenkey április 19-én reggel ágyúdörgésre ébredt, azonnal a főhadiszállásra sietett. Látta, hogy az udvar tele van poggyászos kocsikkal és felnyergelt lovakkal. Görgei reggelije elfogyasztását követően nyomban kardot kötött és indult törzskarával, Lenkey nem tudta az úti célt. Ő maga felült lovára és a csata robaj felé sietett: Nagysarlónál hallotta sebesült katonáktól, hogy az osztrákok már a 2-ik állásból is kivetettek. Ekkor elindult keresni egy magaslatot, hogy megszemlélje Damjanich katonáinak küzdelmét, egy kerítéssel ellátott árok átugrása közben, azonban lova első lábára megsántult, így az ezredes gyalog vezetve lovát foglalt el egy magaslati pontot és csak távcsövén keresztül tudat követni a csata kimenetelét. Utólag tájékoztatták, hogy Damjanich tábornok április 18-án, a Görgei fővezérsége alatt álló hadsereg derekával még Kálnál tanyázott, de miután megtudta, hogy kb. 20 ezer császári katona Nagysarlón állomásozik, Aschermann táborkari törzsfőnök haditervének megfelelően április 19-én hajnalban katonáival megtámadta az ellenséget. Iszonyúan nehéz harcban, kartácszápor közt, oly vakmerően rohantak előre, hogy délfelé már az ellenséget megtörték, azok futásnak eredtek, s a helység a magyar sereg birtokába jutott. Lenkey Károly ezután gyalog még visszatért Lévára, majd lóra ült és Vácra vágtatott egységéhez.

(A tanulmányt a novemberi számunkban folytatjuk)

A Kossuth téri sortűz után